

Є. І. МОРШНЄВ*Прикарпатський інститут ім. М. Грушевського МАУП, м. Львів***Є. І. ФЕДИК***Львівська комерційна академія*

УДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВИХ ФОРМ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ

Наукові праці МАУП, 2009, вип. 1(20), с. 196–202

Досліджено проблеми законодавчого регулювання організаційно-правових форм і видів юридичних осіб у світлі нового Цивільного і Господарського кодексів України.

На сьогодні не існує єдиної точки зору щодо поняття юридичної особи. Основне дискусійне питання полягає в тому, хто є носієм властивостей юридичної особи. У зв'язку з цим у зарубіжному праві країн Європейської спільноти виникли різноманітні теорії юридичної особи. Найбільш поширеними серед них стали теорія фікції і теорія реальності юридичної особи.

Теорія фікції юридичної особи пов'язана з іменем німецького юриста К. Савіні. Суть її полягає у тому, що лише фізична особа може володіти волею і бути суб'єктом права. Тому юридична особа — це абстрактне поняття, втілене законодавцем у суб'єкт права, тобто це штучно створений “фіктивний” суб'єкт права, який створюється виключно з юридичною метою і як проста фікція є недієздатним. Дієздатними є лише органи, що об'єднують людей [16, 89].

Теорія реальності юридичної особи (інша назва — органічна теорія) пов'язана з іменем німецького юриста Гірке. Згідно з цією теорією визнається реальне існування юридичної особи як суб'єкта права, необхідного для нормально функціонування держави. Причому, на думку Гірке, така особа як соціальна реальність існує незалежно від держави. Крім того, воля юридичної особи розглядається як спільна воля, що відображає спільний інтерес членів цієї особи [14, 137].

Слід зауважити, що на відміну від теорії фікції, яка обґрунтовувала дозвільний порядок створення юридичної особи, теорія реальності юридичної особи була використана як база для нормативно-явочного порядку виникнення юридичної особи.

Існують інші альтернативні теорії юридичних осіб, пов'язані з порядком їх виникнення та визначення дефініції “юридична особа”. Так, “теорія персоніфікованої цілі” визначає, що юридична особа має за мету управління майном, тобто сама юридична особа виступає як персоніфікована мета. При цьому заперечується реальне існування юридичної особи як суб'єкта [10, 122]. Суть “теорії держави” полягає у тому, що за кожним державним підприємством стоїть сама держава як власник майна, тому юридичну особу не можна зводити до трудового колективу даного підприємства [7, 33]. “Теорія директора” виходить з того, що головною метою наділення організації правами юридичної особи є забезпечення її участі в цивільному обігу. А оскільки директор уповноважений діяти від імені організації у сфері цивільного обігу, тому саме він і є носієм юридичної особистості державної юридичної особи [10, 123]. “Теорія колективу” полягає у тому, що державна юридична особа є організований державою колектив працівників на чолі з його відповідальним керівником, на якого держава поклала обов'язки виконавця певних державних завдань і функцій та надала для їх здійснення відповідну частину єдиного фонду державної власності [8, 44; 9, 115–116].

Новий Цивільний кодекс України, який набрав чинності з 1 січня 2004 р., містить концептуально інші підходи до деяких понять. Це, зокрема, стосується організаційно-правових форм юридичних осіб, поділу їх на види та ін.

Нагадаємо, що відповідно до ст. 23 ЦК УРСР 1963 р. поняття юридичної особи розкривалося

через сутність певних ознак, до яких належать організаційна єдність; майнова відокремленість; участь у цивільному обігу від власного імені; здатність бути позивачем або відповідачем у суді, господарському чи третейському суді [5].

На відміну від ЦК УРСР 1963 р. новий Цивільний кодекс України не дає розгорнутого визначення юридичної особи. Згідно зі ст. 80 ЦК України юридичною особою є організація, створена і зареєстрована у встановленому законодавством порядку [6]. Проте цей Кодекс не містить визначення поняття “організація”. У зв’язку з цим, з нашої точки зору, доцільно було б у законодавчому визначенні дефініції “юридична особа” передбачити її правові ознаки, а також дати визначення поняття “організація”.

У цьому зв’язку зауважимо, що за законодавством зарубіжних країн в умовах багатокладної ринкової економіки юридичні особи мають правові ознаки, схожі з тими, які властиві юридичній особі за законодавством України. Їх спільні ознаки [7, 44]:

- незалежність існування юридичної особи від засновників;
- певна самостійність у цивільному обігу;
- наявність відокремленого майна від її засновників;
- право бути позивачем і відповідачем у суді, господарському та третейському суді;
- обов’язок нести (якщо інше не передбачено законом або засновницьким договором) самостійну майнову відповідальність.

Для того щоб здійснювати функції суб’єкта цивільних правовідносин, юридична особа повинна володіти правосуб’єктивністю, тобто право- і дієздатністю, якими згідно зі ст. 80 ЦК України вона наділяється. До речі, у зарубіжному праві країн Європейської спільноти майнова правосуб’єктивність юридичних осіб розкривається також через категорію право- та дієздатності. У ст. 91 і 92 ЦК України ці поняття розкриваються конкретніше. При цьому зауважимо, що до набрання чинності новим ЦК України юридичні особи володіли спеціальною правоздатністю.

Ст. 26 ЦК УРСР 1963 р. визначала, що юридична особа має цивільну правоздатність відповідно до встановлених цілей її діяльності, тобто юридична особа мала права та обов’язки, визначені її статутом. Проте ст. 91 нового ЦК України встановлено, що юридична особа здатна мати цивільні права та обов’язки (цивільну правоздатність) такі самі, як і фізична особа, за винятком

тих, які за своєю природою можуть належати лише людині. Цивільна правоздатність юридичної особи може бути обмежена лише за рішенням суду. Така правоздатність юридичної особи вже не є спеціальною, а носить загальний (універсальний) характер, що можна вважати, на нашу думку, позитивним моментом, зумовленим становленням і розвитком ринкових відносин в Україні. Така універсальність правоздатності юридичної особи передбачає можливість не відтворювати в установчих документах усі допустимі варіанти видів її діяльності, яка у подальшому не виходила б за межі правоздатності. Проте положення ст. 91 ЦК України тлумачаться неоднаково як науковцями, так і практичними працівниками. Зокрема, має місце точка зору, згідно з якою, якщо установчими документами юридичної особи визначено вичерпний перелік можливих видів діяльності, то можна стверджувати, що вона наділена спеціальною правоздатністю. Правочини, укладені такою юридичною особою, що виходять за межі її правоздатності, вважаються недійсними. А якщо у засновницьких документах, на думку інших авторів, комерційної організації не міститься вичерпного переліку видів діяльності, яку вона здійснює, то така юридична особа може займатися будь-якою підприємницькою діяльністю, не забороненою законом. На нашу думку, слід погодитися з тими авторами, які вважають, що запропоновані тлумачення положень зазначеної норми є спірними, оскільки вона не містить диспозитивності у визначенні цивільної правоздатності юридичної особи. Оптимальніше було б визначити у ст. 91 ЦК України положення про те, що юридична особа здатна мати такі ж цивільні права та обов’язки, як і фізична особа, за винятком випадків, передбачених законом. Адже певні обмеження мають бути обов’язково встановлені стосовно державних підприємств, які здійснюють свою діяльність в публічних інтересах та які мають бути обмежені, наприклад, в частині розпорядження своїм майном [13, 125].

Слід зауважити, що окремими видами діяльності, перелік яких визначається законом, юридична особа може займатися після одержання нею соціального дозволу (ліцензії). Так, згідно зі ст. 9 Закону України “Про ліцензування певних видів господарської діяльності” ліцензуванню підлягає діяльність щодо виробництва лікарських засобів, оптової, роздрібною торгівлі; медичної практики; організації та утримання тоталізаторів, гральних закладів, випуску та проведення лотерей; надання послуг з перевезення

пасажирів, вантажів повітряним транспортом; надання послуг, пов'язаних з охороною державної та іншої власності, надання послуг з охорони громадян та ін. [2].

Правоздатність юридичних осіб виникає з моменту їх реєстрації (для підприємства, кооперативу, господарського товариства), з моменту реєстрації статуту (для громадської організації, публічної партії, релігійної організації), з моменту утворення (для державної організації, установи) і припиняється з дня внесення запису до єдиного державного реєстру про її припинення.

Отже, за юридичним змістом правоздатність юридичних осіб є однаковою із правоздатністю фізичних осіб, з однією лише відмінністю, що стосується моменту виникнення та припинення.

Відбулися зміни у створенні та припиненні юридичних осіб. Зокрема, ст. 87 ЦК України визначено, що для створення юридичної особи її учасники (засновники) розробляють установчі документи, які підписуються всіма учасниками (засновниками), якщо законом не передбачений інший порядок їх затвердження. При цьому установчим документом товариства є затверджений учасниками статут або засновницький договір між учасниками, якщо інше не встановлено законом.

Таким чином, сьогодні установчий договір більше не вважається установчим документом для акціонерного товариства, товариства з обмеженою відповідальністю та товариства з додатковою відповідальністю, на відміну від положень, що встановлені Законом України "Про господарські товариства" [1]. Зараз єдиним установчим документом для зазначених видів господарських товариств є тільки статут. Це, на наш погляд, є позитивним моментом у процесі створення юридичних осіб, оскільки у разі зміни учасників товариства відпадає необхідність внесення змін до установчого договору, який спрямований і має на меті врегулювання діяльності щодо створення господарського товариства.

Ще однією новиною ЦК України (ст.114) є можливість створення господарського товариства (крім повного і командитного) однією особою, яка стає його єдиним учасником. Водночас ст. 141 ЦК України встановила деякі обмеження. Зокрема, там зазначено, що товариство з обмеженою відповідальністю не може мати єдиним учасником інше господарське товариство, учасником якого є одна особа. Особа може бути учасником лише одного товариства з обмеженою відповідальністю, яке має одного учасника. Схоже по-

ложення містить також ст. 153 ЦК України, де зазначено, що акціонерне товариство може бути створене однією особою чи може складатися з однієї особи у разі придбання одним акціонером усіх акцій товариства. Акціонерне товариство не може мати єдиним учасником інше підприємницьке товариство, учасником якого є одна особа.

Розрізняють два способи створення господарських товариств з одним учасником: прямий і непрямий. При прямому способі закон прямо дозволяє одній особі створити господарське товариство. Непрямий спосіб полягає в тому, що існує заборона утворення господарського товариства одним учасником (засновником), однак допускається його функціонування, якщо з тих чи інших причин залишився один учасник.

Таким чином, сьогодні в Україні можливо створення таких конструкцій, як комбінація однієї особи. Водночас повні і командитні товариства не можна створювати у формі таких компаній. Це пояснюється договірною природою утворення зазначених товариств, оскільки останні створюються і діють на підставі засновницького договору (згідно зі ст. 120 і 134 ЦК України), який може бути укладено лише кількома особами.

Слід зазначити, що для товариства з обмеженою відповідальністю закон передбачає встановлення максимальної кількості учасників. Зокрема, ст. 141 ЦК України зазначає, що максимальна кількість учасників товариства з обмеженою відповідальністю встановлюється законом. У разі перевищення цієї кількості таке товариство підлягає перетворенню на акціонерне товариство впродовж одного року, а зі спливом цього строку — ліквідації у судовому порядку, якщо кількість його учасників не зменшиться до встановленої межі. У цьому контексті зазначимо, що у країнах Європи ця кількість коливається від 30 до 50 учасників.

Згідно зі ст. 92 ЦК України дієздатність юридичної особи полягає в тому, що вона може набувати цивільних прав та обов'язків, здійснювати їх через свої органи, які діють відповідно до установчих документів і закону. Слід підкреслити, що перелік, склад органів юридичної особи, порядок їх створення і повноваження визначаються окремими для різних видів юридичних осіб і регулюються ЦК України, відповідними законами щодо певних видів юридичних осіб та засновницькими документами. Саме діями цих органів юридична особа здобуває цивільні права і несе цивільні обов'язки. При цьому необхідно звернути увагу на нове положення, зафіксоване у ч. 3 ст. 92 ЦК

України. Там зазначено, що у відносинах із третіми особами обмеження повноважень щодо представництва юридичної особи не має юридичної сили, крім випадків, коли юридична особа доведе, що третя особа знала чи за всіма обставинами не могла не знати про такі обмеження. Іншими словами, якщо, наприклад, директор підприємства, як уповноважена особа, уклав правочин (договір) від імені юридичної особи, то підприємство не може скорювати його дійсність з огляду на те, що директор перевищив надані йому статутом повноваження (наприклад, не отримав на це згоди загальних зборів трудового колективу). А якщо інша сторона знала про те, що цей директор не має відповідних повноважень, і юридична особа (дане підприємство) це доведе, то в цьому випадку можна заперечувати діяльність договору. Тому, з нашої точки зору, зазначена конструкція ч. 3 ст. 92 ЦК України має практичне значення, оскільки спрямована на запобігання з боку представників юридичних осіб можливих зловживань і одночасно на забезпечення і дотримання прав осіб, які вступають у договірні відносини з юридичною особою.

ЦК УРСР 1963 р. передбачав дві форми припинення юридичних осіб: реорганізацію і ліквідацію. У новому ЦК України (ст. 104) встановлено, що юридична особа припиняється в результаті передання всього свого майна, прав та обов'язків іншим юридичним особам — правонаступникам (злиття, приєднання, поділу, перетворення) або в результаті ліквідації. Таким чином, можна дійти висновку, що новий ЦК України не використовує такого терміна як "реорганізація". Лише у ст. 129 ЦК України згадується про примусову реорганізацію юридичної особи.

Воднораз ЦК УРСР (ст. 37) передбачав наступні форми реорганізації юридичної особи: злиття, поділ, припинення. Порівняно з ЦК УРСР, новий ЦК України доповнив цей перелік такою формою реорганізації, як "перетворення". Однак на сьогодні проблема, пов'язана з перетворенням юридичних осіб, є спірною. Зазначимо лише, що в юридичній літературі має місце точка зору, згідно з якою перетворення не можна вважати формою припинення юридичної особи [13, 126].

Слід звернути увагу на нові прогресивні положення, що зафіксовані у ст. 105 ЦК України. Ця стаття зобов'язує учасників юридичної особи, суд або орган, що прийняв рішення про припинення юридичної особи, негайно письмово повідомити про це орган, який здійснює державну реєстрацію і вносить до єдиного державного реєстру ві-

домості про те, що юридична особа перебуває у процесі припинення. Така вимога закону, на наш погляд, сприятиме захисту прав та інтересів інших осіб, оскільки вони матимуть можливість дізнатися про припинення юридичної особи, яка є, наприклад, контрагентом за відповідним господарсько-правовим договором.

Не можна не згадати ще одну суттєву зміну, яка передбачена у ч. 4 ст. 90 ЦК України. Ця норма зобов'язує юридичну особу у разі зміни свого найменування помістити оголошення про це у друкованих засобах масової інформації, в яких публікуються відомості про державну реєстрацію юридичної особи, та повідомити про такий факт усім особам, з якими остання перебуває у договірних відносинах.

Перейдемо до проблеми класифікації юридичних осіб. У цьому зв'язку необхідно підкреслити, що юридична наука розглядає класифікацію юридичних осіб за тими ознаками, які мають правове визначення, тобто залежно від яких визначається порядок створення, діяльності і припинення юридичних осіб певного виду, характер та обсяг їх правосуб'єктності [12, 37].

Проблема класифікації юридичних осіб значно актуалізувалась у зв'язку з прийняттям та введенням у дію Господарського кодексу України [4], якого до цього взагалі не існувало, та нового Цивільного кодексу України [6].

У зазначених законодавчих актах порівняно з положеннями ЦК УРСР 1963 р. (ст. 24) застосовано новий підхід до поділу юридичних осіб на види. Зазначимо, що традиційно юридичні особи класифікувались залежно від форми власності, на базі якої вони створювались. За таким критерієм юридичні особи поділялися на чотири види: державні, приватні, колективні та змішані. Залежно від мети діяльності юридичних осіб останні поділялися на комерційні, головною метою діяльності яких є отримання прибутку (господарські товариства, підприємства незалежно від форми власності, виробничі кооперативи), та некомерційні, які не мають на меті одержання прибутку і створюються з іншою метою (політичні партії, релігійні організації, споживчі кооперативи та ін.).

Проте норми нового ЦК України не передбачають зазначеного вище поділу юридичних осіб на види. Натомість застосований такий критерій класифікації юридичних осіб як порядок їх створення. Так, відповідно до ч. 2 ст. 81 ЦК України юридичні особи, залежно від порядку їх створення, поділяються на юридичних осіб, приват-

ного права та юридичних осіб публічного права. Юридичні особи приватного права створюються шляхом вільного волевиявлення фізичних чи юридичних осіб, а в основі виникнення юридичних осіб публічного права лежить розпорядчий спосіб. Тобто має місце різна юридична природа актів, на підставі яких створюються зазначені види юридичних осіб. Зокрема, у ст. 81 ЦК України визначено, що юридичні особи приватного права створюються на підставі установчих документів відповідно до ст. 87 ЦК України. Такими установчими документами для товариства є статут або засновницький договір, а для установи — індивідуальний або спільний установчий акт. Юридичні особи публічного права створюються розпорядчим актом Президента України, органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування. Відповідно різним є і законодавство, що регулює порядок створення зазначених видів юридичних осіб. Зокрема, відповідно до ч. 3 ст. 81 ЦК України надалі Цивільним кодексом встановлюються порядок створення, організаційно-правові форми, правовий статус саме юридичних осіб приватного права. Щодо регулювання порядку утворення та правового статусу юридичних осіб публічного права відповідно нормативно-правовий припис викладено у бланкетній формі з посиланням на Конституцію України та Закони.

Таким чином, юридичні особи приватного права створюються за ініціативою приватних осіб на договірних засадах з метою участі у цивільному обігу. Проте юридичні особи публічного права створюються незалежно від волі приватних осіб і, як правило, з метою здійснення спеціальних функцій (наприклад, освітянські, культурні заклади, міністерства, державні комітети та ін.).

Відмінними є і передбачені новим ЦК України організаційно-правові форми юридичних осіб. Так, відповідно до ст. 83 ЦК України юридичні особи можуть створюватися у формі товариств, установ та в інших формах, встановлених законом. Тобто можна дійти висновку, що перелік організаційно-правових форм юридичних осіб не є вичерпним.

Товариством визнається організація, створена однією або кількома особами (учасників), які не беруть участі в управлінні нею, шляхом об'єднання (виділення) їхнього майна для досягнення мети, визначеної засновниками, за рахунок цього майна.

Проте в юридичній літературі мають місце також інші точки зору щодо організаційно-пра-

вових форм юридичних осіб. Зокрема, на думку В. М. Кравчука, товариство та установи — це не організаційно-правові форми, а їх групи (види), в рамках яких існують підвиди товариств та установ [11, 17–19]. На наш погляд, ця позиція вченого заслуговує на увагу і потребує подальшого дослідження.

Залежно від того, має юридична особа на меті одержання прибутку чи ні, виокремлюють підприємницькі та непідприємницькі товариства (ст. 84–86 ЦК України).

Ст. 84 ЦК України наводить легальне визначення поняття підприємницького товариства. Таким визнається товариство, яке здійснює підприємницьку діяльність з метою одержання прибутку та наступного його розподілу між учасниками. Зазначена норма передбачає два виключних види організаційно-правових форм, в яких можуть створюватися такі товариства: господарські товариства і виробничі кооперативи.

Визначення непідприємницького товариства містить ч. 1 ст. 85 ЦК України, згідно з якою непідприємницькими визнаються товариства, які не мають на меті одержання прибутку для його наступного розподілу між учасниками. Однак підприємницьким товариствам дозволяється поряд зі своєю основною діяльністю здійснювати підприємницьку, якщо інше не встановлено законом, і ця діяльність відповідає меті, для якої вони були створені, та сприяє її досягненню.

Отже, можна зробити висновок, що непідприємницькі товариства, як і підприємницькі, можуть здійснювати підприємницьку діяльність з метою одержання прибутку. А головним критерієм їх розмежування є можливість розподілу одержаного прибутку між учасниками товариства.

Відмінність між зазначеними товариствами виявляється також в організаційно-правових формах, у яких можуть створюватися ці види товариств. Зокрема, підприємницькі товариства можуть створюватися лише у формі господарських товариств або виробничих кооперативів, правове становище яких врегульовано, крім ЦК України, також Законами України “Про господарські товариства” [1] та “Про кооперацію” [3].

Воднораз ЦК України не дає вичерпного переліку організаційно-правових форм непідприємницьких товариств, вказуючи лише, що особливості правового статусу окремих видів таких товариств встановлюються законом (ч. 2 ст. 85 ЦК України). Зокрема, на сьогодні їх правовий статус визначається Законами України “Про про-

фесійні спілки, їх права та гарантії діяльності”, “Про торгово-промислові палати в Україні”, “Про благодійництво та благодійні організації”, “Про об’єднання громадян”, “Про свободу совісті та релігійні організації”.

Проте, з нашої точки зору, слід погодитись з думкою авторів, які вважають, що аналізувати практичне правове значення поділу товариств на підприємницькі і непідприємницькі поки що передчасно, оскільки не напрацьована достатня практика застосування відповідних правових інститутів [12, 43].

Поряд з класифікацією юридичних осіб на публічні й приватні передбачається також поділ юридичних осіб залежно від поєднання елементів майнового та особистого характеру. Тобто за способом створення юридичних осіб, які не мають правового попередника (ч. 1 ст. 81 ЦК України), юридичні особи поділяються на три види: 1) створені шляхом об’єднання осіб; 2) створені шляхом об’єднання майна; 3) створені шляхом об’єднання і осіб, і майна.

Отже, саме спосіб утворення, виходячи зі змісту ст. 81 ЦК України, є єдиним спільним критерієм до класифікації як юридичних осіб приватного, так і юридичних осіб публічного права.

Аналізуючи ЦК України, можна дійти висновку, що цей кодифікований законодавчий акт не врегулює правовий статус таких специфічних видів юридичних осіб, як державні та казенні підприємства, майно яким належить на праві господарського відання або оперативного управління. У цьому зв’язку зазначимо, що ЦК України не містить таких конструкцій, як “право оперативного управління” і “право повного господарського відання”, що обумовлено, з цивілістичної точки зору, участю та діяльністю у цивільному обігу лише власників (юридичних осіб).

Господарський кодекс України, на відміну від Цивільного, виокремлює такі види юридичних осіб, як підприємства та об’єднання. Необхідно звернути увагу і на зміни, що відбулися у зв’язку з прийняттям ГК України стосовно критеріїв визначення підприємства. Нагадаємо, що відповідно до ст. 1 Закону України “Про підприємства в Україні” (який втратив чинність) однією із ознак підприємства була мета одержання прибутку. Проте ГК України у ст. 62 визначив, що підприємства можуть створюватись як для здійснення підприємництва, тобто для господарської діяльності з метою одержання прибутку, так і для некомерційної діяльності без мети одержання прибутку.

Крім того, у ст. 62 ГК України підприємство (на відміну від ст. 191 ЦК України, яка розглядає підприємство як об’єкт цивільних прав, єдиний майновий комплекс, що використовується для здійснення підприємницької діяльності) визначається як організаційна форма господарювання. Тобто ГК України залишив за підприємством права суб’єкта господарювання як юридичної особи.

Таким чином, підприємством на сьогодні може бути визнана будь-яка юридична особа, організаційно-правова форма якої допускає здійснення господарської діяльності (підприємницької чи комерційної господарської діяльності) як основної.

Підсумовуючи зроблений нами аналіз нового законодавства щодо видів та організаційно-правових форм юридичних осіб, зазначимо, що ми намагалися зосередити увагу на тих положеннях і змінах у законодавстві, які, на нашу думку, є найбільш суттєвими і потребують подальшого вдосконалення на основі практики застосування відповідних правових інститутів в умовах переходу до відносин ринкової економіки.

Література

1. Закон України “Про господарські товариства” від 19 вересня 1991 р. // ВВР України. — 1991. — № 49. — Ст. 682.
2. Закон України “Про ліцензування певних видів господарської діяльності” від 1 червня 2000 р. // ВВР України. — 2000. — № 36. — Ст. 299.
3. Закон України “Про кооперацію” від 10 липня 2003 р. // Голос України. — 2003. — 23 лип.
4. *Господарський кодекс України*. — К.: Атака, 2003. — 208 с.
5. *Цивільний кодекс України: Офіц. текст / М-во юстиції України*. — К.: Юрінком Інтер, 2003. — 464 с.
6. *Цивільне право України: Акад. курс: Підручник: У 2 т. / За заг. ред. Я. М. Шевченко*. — Т. 1: Загальна частина. — К.: Ін Юре, 2003. — 520 с.
7. Аскназий С. И. Об основаниях правовых отношений между государственными социалистическими организациями // Учеб. зап. Ленингр. юрид. ин-та. — 1947. — Вып. 4.
8. Венедиктов А. В. Государственная социалистическая собственность. — Л., 1948. — Гл. 12.
9. *Гражданское право Украины / Под ред. А. А. Пушкина, В. М. Самойленко*. — Харьков: Основа, 1996. — Ч. 1. — 275 с.
10. *Гражданское право / Под ред. А. П. Сергеева, Ю. К. Толстого*. — М.: Проспект, 1998. — Ч. 1. — 396 с.
11. Кравчук В. М. Корпоративне право України: Методичні матеріали. — Л.: ЛІВС, 2000. — 152 с.

12. Лобода Ю. П., Гаєцька-Колотило Я. З. До питання про нормативно-правові критерії класифікації юридичних осіб // Життя і право. — 2004. — № 3. — С. 36–45.

13. Медведєва Л., Гончарова Н. Зміни в законодавстві щодо організаційно-правових форм юридичних осіб // Право України. — 2004. — № 4. — С. 125–131.

14. Мейер Д. И. Русское гражданское право. — М.: Статут, 2000. — 280 с.

15. Цивільний кодекс УРСР. — К.: Юрінком, 1996. — 115 с.

16. Шершеневич Г. Ф. Учебник русского гражданского права. — М.: Спарк, 1995. — 360 с.

Можна стверджувати, що законодавчий перелік організаційно-правових форм юридичних осіб не є вичерпним. А сама проблема класифікації юридичних осіб значно актуалізувалась у зв'язку з прийняттям і введенням у дію Господарського та Цивільного кодексів України.

Можно утверждать, что законодательный перечень организационно-правовых форм юридических лиц не является исчерпывающим. А сама проблема классификации юридических лиц значительно актуализировалась в связи с принятием и введением в действие Хозяйственного и Гражданского кодексов Украины.

Thus, it can be stated, that the legislative list of organizational-legal forms of legal entities is not exhaustive, and the problem of classification of legal entities has become very topical in view of the adoption and introduction of the Economic and Civil Codes of Ukraine.

Надійшла 23 січня 2009 р.